

geven we het uit). Eén optie lijkt bij voorbaat uitgesloten: de optie dat we, met het oog op volgende generaties of op onze eigen levenskwaliteit, duurzamer zouden produceren en consumeren en tegelijk ook minder overschot dan vandaag zouden produceren, consumeren en/of verspillen.

Daardoor danst het boek voortdurend op twee benen: Benammar bekritiseert de schaarste, maar tegelijk ook de (ecologische en andere) effecten van een levensstijl die er op gebaseerd is. Hij bepleit en bejubelt een wereld die leeft volgens de metafoor van de overvloed, maar minimaliseert de ecologische effecten in zijn technologisch optimisme en bekritiseert het gebrek aan zingeving in onze wereld van overvloed binnen de schaarstelogica.

Op vele plekken stelt Benammar de juiste vragen. Tegelijk leiden die vragen niet altijd tot consequente antwoorden. Daarvoor zijn de druk van onze welvaart en van het technologisch optimisme blijkbaar te groot. Het boek toont opnieuw de nood om vanuit de politieke ecologie het denken over schaarste en overvloed, over consumptie en ecologische grenzen preciezer en helderder te formuleren. Omdat op termijn consistentie in het denken steeds een voorwaarde is voor een blijvende impact.

Dirk Geldof

De tram als microkosmos

Ruth Soenen, 2006. Het kleine ontmoeten. Over het sociale karakter van de stad. Antwerpen, Garant, 151 p.

Er bestaan vele stereotiepen over de stad. Voor de enen is de stad de plek

waar anonimiteit heerst, waar we met (te) velen naast elkaar leven op een kleine plek. De buurtnetwerken verbrokkelen er en wat rest is de vijandige buitenwereld. Anderen prijzen juist de diversiteit, het bruisende, de vele contacten tussen vreemden, ze cultiveren het flaneren door de stad. De werkelijkheid is soms een beetje van allebei, maar tegelijk veel rijker en complexer. Dat leert op een boeiende manier het boek van Ruth Soenen.

Als etnologue bestudeerde ze het kleine ontmoeten van mensen in de grote stad. Hoe gaan mensen met elkaar om op de tram. Soenen observeerde de mensen op de Antwerpse tramlijn 12, die van werkwijken in Deurne door kansarme multiculturele wijken in Antwerpen Noord rijdt, langs het winkelhart van de Meir en het trendy zuid om opnieuw naar de multiculturele en armere wijken van het Kiel en Hoboken te leiden. Hoe gaan vreemden er met elkaar om? Wie zegt goedendag? Wanneer beginnen mensen te praten? Wat bij conflicten? De tram als microkosmos, een rijdende stad in de stad.

Soenen verruimt ook onze kijk op publieke ruimte. Mensen ontmoeten elkaar niet alleen op straten en pleinen, in parken of op café. Ook commerciële ruimtes vormen nieuwe ontmoetingsplaatsen. De cafetaria van de Hema groeit tot de ontmoetingsplaats tussen generaties en culturen. Telkens toont Soenen ons de diversiteit van de stad en haar inwoners, de ambivalentie van plaatsen en ontmoetingen anno 2006. Ze opent onze blik voor het alledaagse en pleit voor 'indirecte houdingen' om het samenleven te bevorderen. Deze ecologie van (het samenleven in) de stad is bovendien erg mooi uitgegeven, met foto's die de lezer mee doen aanvoelen hoe de stedelijke ontmoetings-

plaatsen werken. Ondanks wat veel soms storende herhalingen is de tekst een aanrader voor wie het stadsleven en het samenleven beter wil begrijpen.

Dirk Geldof

Het humanisme uitzweten

Erwin Jans, 2006. Interculturele intoxicaties. Over kunst, cultuur en verschil. Berchem uitgeverij EPO, 208 p.

“Misschien moeten we ons afvragen wat er gebeurt als we de politieke implicaties van multiculturalisme omarmen in plaats van ze uit de weg te gaan. Dit hoeft niet ten koste te gaan van creativiteit en artistieke autonomie, maar het vereist wel een kritische kijk op de relatie tussen cultuur, geschiedenis en macht.” Die uitspraak van Paul Gilroy is het vertrekpunt van de cultuurcriticus en dramaturg Erwin Jans. Interculturele intoxicaties is een snelcursus in culturele studies, waarin de nadruk ligt op een ruim cultuurbegrip, op de maatschappelijke context en op een vermenging van de disciplines: historiseren, contextualiseren en pluraliseren zijn sleutelwoorden van die methode. Jans traceert de genealogie van een hele resem begrippen die het publieke en culturele debat bepalen in onze postkoloniale samenleving, beginnend bij die uit de titel van zijn boek: ‘intercultureel’, ‘kunst’, ‘cultuur’ en ‘verschil’.

De multiculturele samenleving ziet hij als een uitdaging. Ze is niet enkel op zoek naar samenlevingsmodellen, maar ook naar een nieuwe woordenschat om de talrijke nieuwe en vaak verwarrende ervaringen te beschrijven, inzichtelijk te maken en te delen. Het debat dat

Jans voert gaat over representatie en discours, over de “dekolonisatie van het denken”, over het alomtegenwoordige maar vaak onzichtbare symbolische geweld dat onze verhouding tot anderen kenmerkt, over de manieren waarop cultuur verschillen en uitsluiting produceert. Om de uitdagingen en mogelijkheden van onze postkoloniale samenleving te kunnen omarmen is het van belang “te beseffen hoe vaak denkpatronen uit de 19de eeuw gehanteerd worden wanneer met het heeft over cultuur en cultuurverschillen.” (p. 61) We moeten in de eigen boezem en het eigen verleden kijken als we het debat over multiculturaliteit au sérieux willen nemen: de Vlaamse strijd, het Belgische koloniale verleden en onze omgang met verschillende migrantengeneraties, onze houding tegenover de islam en de integratiepolitiek zijn enkele concrete elementen die Jans aanhaalt.

“We zitten er middenin. En hebben geen vast punt meer waarop we kunnen steunen en van waaruit we de wereld kunnen overzien,” zo schrijft Jans (p. 8). Een mogelijkheid om kritisch en analytisch naar de wereld te kijken, vindt Jans in een tumult van stemmen en afwegingen, gedragen door een sterk historisch bewustzijn. De metafoor van ‘vrijwillige zelfintoxicatie’, ontleend aan de Duitse filosoof Peter Sloterdijk, zet hem op weg: zoals homeopathische doses gif lichamelijke resistentie opwekken, wil Jans zijn denken besmetten en inenten met het begrippenapparaat dat discussies over cultuur, identiteit en verschil van de Verlichting tot vandaag bepaalt. En het vervolgens ook uitzweten, de symptomen registreren, de koortsige respons van het lichaam documenteren in verhalen. Het lichaam geeft een plek aan het discours, plaatst het denken in de